

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“, ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ**

**GOCE DELCEV UNIVERSITY, STIP
FACULTY OF LAW**

**GOCE DELCEV
UNIVERSITY**
FACULTY OF LAW

**ДВАНАЕСЕТТА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
TWELFTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE**

**ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ
SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD**

**ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ
PROCEEDINGS**

**ШТИП 2025
STIP 2025**

**УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“, ШТИП
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ**

УНИВЕРЗИТЕТ
ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ
ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

ДВАНАЕСЕТТА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

ОПШТЕСТВЕНИТЕ ПРОМЕНИ ВО ГЛОБАЛНИОТ СВЕТ

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ

GOCE DELCEV
UNIVERSITY
FACULTY OF LAW

25-26 септември

ШТИП, 2025

**GOCE DELCEV UNIVERSITY, STIP
FACULTY OF LAW**

**GOCE DELCEV
UNIVERSITY**
FACULTY OF LAW

TWELFTH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD

PROCEEDINGS

**GOCE DELCEV
UNIVERSITY**
FACULTY OF LAW

25-26 September

STIP, 2025

Twelfth International Scientific Conference SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD

©2025 Copyright Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia:

Address: Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia,

Ul. Krste Misirkov bb, PO box 201,2000, Stip, R.N. Macedonia

www.ugd.edu.mk

Издавач: Универзитет „Гоце Делчев“, Штип, Правен факултет

Publisher: Goce Delcev University, Stip, Faculty of Law

Уредници: Билјана Тодорова, Олга Кошевалиска, Елена Максимова, Ана Панева, Кристијан Панев, Елена Трајковска

Editors: Biljana Todorova, Olga Koshevaliska, Elena Maksimova, Ana Paneva, Kristijan Panev, Elena Trajkovska

Технички уредник: Елена Максимова, Ана Панева

Technical Editor: Elena Maksimova, Ana Paneva

Лектор: Слаѓан Спасовски

Proofreading: Slagjan Spasovski

Начин на пристапување (URL): <https://js.ugd.edu.mk/>

Година на издавање: 2025 година

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

316.42:34(100)(062)

316.42:32(100)(062)

МЕЃУНАРОДНА научна конференција Општествените промени во глобалниот свет
(12 ; Штип ; 2025)

Општествените промени во глобалниот свет [Електронски извор] :

зборник на трудови / Дванаесетта меѓународна научна конференција, 25-26

септември, Штип 2025 ; [уредници Билјана Тодорова ... и др.] = Social

changes in the global world : proceedings / Twelfth international

scientific conference, 25-26 September, Stip 2025 ; [editors Biljana

Todorova ...и др.]. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев", Правен факултет

; Shtip : Goce Delcev University, Faculty of law, 2025

Начин на пристапување (URL):

<https://js.ugd.edu.mk/index.php/scgw/en/issue/view/410>. - Текст во PDF

формат, содржи 337 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на

изворот на ден 28.10.2025. - Трудови на мак. и англ. јазик. - Фусноти

кон текстот. - Други уредници: Олга Кошевалиска, Елена Максимова, Ана

Панева, Кристијан Панев, Елена Трајковска. - Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-277-127-4

а) Општествени промени -- Право -- Свет -- Собири б) Општествени промени

-- Политика -- Свет -- Собири

COBISS.MK-ID 67259397

- All manuscripts were subject to double-blind peer review process.
- No responsibility can be accepted by the publisher or compilers for the accuracy of the information presented. The expressed opinions are those of the authors and does not necessarily coincide with views of the Program Committee and the Organizational Committee of the conference

Организациски комитет / Organizational Committee

Biljana Todorova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, Republic of North Macedonia, biljana.todorova@ugd.edu.mk

Olga Kosevaliska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, Republic of North Macedonia, olga.kosevaliska@ugd.edu.mk

Elena Maksimova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, Republic of North Macedonia, elena.maksimova@ugd.edu.mk

Ana Paneva LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, ana.zdraveva@ugd.edu.mk

Kristijan Panev LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, Kristijan.panev@ugd.edu.mk

Elena Trajkovska LL.M, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, Republic of North Macedonia, elena.trajkovska@ugd.edu.mk

Програмски комитет / Program Committee

1. Agim Nuhiu PhD, Faculty of Law, State University of Tetovo, Macedonia, agim.nuhiu@unite.edu.mk
2. Alenka Verbole PhD, currently- OSCE Mission in Tirana, University of Ljubljana, Slovenia, alenka.verbole@osce.org
3. Ana Nikodinovska Krstevska PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, ana.nikodinovska@ugd.edu.mk
4. Anastasia Bermúdez Torres PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liege, Belgium, abermudez@ulg.ac.be
5. Angel Ristov, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, angelristov@yahoo.com
6. Anđelija Tasić, Faculty of Law, PhD, University of Niš, andjelija@praf.ni.ac.rs
7. Andon Majhoshev PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, andon.majhosev@ugd.edu.mk
8. Aleksandra Gruevska Drakulevska, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, a.gruevskadrakulevski@pf.ukim.edu.mk;
9. Biljana Puleska-Janushevska, PhD, Faculty of Law, American University of Europe, Skopje, biljana.puleska@fon.edu.mk;

10. Darko Dimovski, PhD, University of Niš, darko.dimovski@yahoo.com
11. Darko Spasevski, PhD, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, spasevski_d@yahoo.com
12. Elena Ivanovna Nosreva PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, elena@nosyreva.vrn.ru
13. Gabriela Belova PhD, Faculty of Law, University "Neofit Rilski", Blagoevgrad, Bulgaria, gbelova@hotmail.com
14. Gemma Andreone PhD, Institute for International Legal Studies of the Italian National Research Council (ISGI - CNR), Italy, gemma.andreone@gmail.com
15. Ice Ilijevski, PhD, Faculty of security – Skopje, University St. Kliment Ohridski – Bitola, ilijevski@fb.uklo.edu.mk
16. Zorica Siljanovska, Faculty of Law, American University of Europe, Skopje, zoricasiljanovska@yahoo.com
17. Igor Kambovski PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, igor.kambovski@ugd.edu.mk
18. Ivana Bajakić PhD, Department of Economic Sciences, Faculty of Law, Zagreb, Croatia, ivana.bajakic@pravo.hr
19. Jadranka Denkova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, jadranka.denkova@ugd.edu.mk
20. James C. Helfrich PhD, Global Scholars, Liberty University, Colorado, USA, jchelfrich@aol.com
21. Jasna Bacovska Nedic, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, jasnab2002@yahoo.com
22. Jovan Zafiroski, PhD, Faculty of Law, St Cyril and Methodius University in Skopje, j.zafiroski@pf.ukim.edu.mk
23. Kristina Misheva PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, kristina.miseva@ugd.edu.mk
24. Kristine Whitnoble PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, Macedonia, kristine.whitnoble@ugd.edu.mk
25. Marija Ampovska, PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, marija.ampovska@ugd.edu.mk
26. Marija Ignjatovic PhD, Faculty of Law, University of Nis, Serbia, marija@prafak.prafak.ni.ac.rs
27. Migena Leskoviku Prof. Dr, University of Tirana, Albania, migena.leskoviku@gmail.com
28. Milica Sutova PhD, Faculty of Law, Goce Delcev University, Stip, North Macedonia, Milica.sutova@ugd.edu.mk
29. Natalia Vladimirovna Butusova PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, butusova@law.vsu.ru

30. Nerma Colakovik Prguda PhD, Univerzitet Dzemal Bijedic, Mostar, Bosna and Herzegovina, nerma@unmo.ba
31. Nikolai Baranov PhD, Baltic State Technical University Voenmeh, At. Petersburg State University, St. Petersburg, Russia, nicbar@mail.ru
32. Nives Mazur Kumrić PhD, Faculty of Law, Political Science and Criminology, University of Liège, Belgium, nives.mazurkumric@ulg.ac.be
33. Novak Krstić, PhD, Faculty of Law, University of Niš, novak@praf.ni.ac.rs
34. Ruzica Simic Banovic, PhD, Faculty of Law, University of Zagreb, Croatia, ruzica.simic@pravo.hr
35. Silviu G. Totelecan PhD, Cluj-Napoca Branch of Romanian Academy, Socio- Human Research Department of "G. Baritiu" History Institute, Romania, silviu.totelecan@gmail.com
36. Slavejko Sasajkovski PhD, Institute for Sociological, Political and Legal Research, University "St. Cyril and Methodius", Skopje, Macedonia, bilbilef@isppi.ukim.edu.mk
37. Strahinja Miljkovića PhD, Faculty of Law, Mitrovica, strahinja.miljkovic@pr.ac.rs
38. Suzana Dzamtoska Zdravkovska PhD, American University of Ras Al Khaimah, Ras Al Khaimah, UAE, suzana.zdravkovska@aurak.ac.ae
39. Tamara Djurdjic Milosevic, PhD, Faculty of Law, University of Kragujevac, tdjurdjic@jura.kg.ac.rs
40. Tamara Perisin, MJur (Oxon) PhD, Department of European Public Law - Jean Monnet, University of Zagreb - Faculty of Law, Croatia, tamara.perisin@pravo.hr
41. Tatyana Dronzina, PhD, Professor, Political Science Department, St. Kliment Ohridski University of Sofia, drozina@gmail.com
42. Tunjica Petrašević PhD, Faculty of Law, University of Osijek, Croatia, tpetrase@pravos.hr
43. Wouter Van Dooren PhD, Public Administration and Management, University of Antwerp, Belgium, wouter.vandooren@uantwerpen.be
44. Yuriy Nikolaevich Starilov PhD, Faculty of Law, Voronezh State University, Russia, juristar@vmail.ru
45. Zeynep Ece Unsal, PhD, Istanbul Gelisim University, Faculty of Economics Administrative and Social Sciences - Department of Political Science and International Relations, zeunsal@gelisim.edu.tr

Содержина / Contents

Giuseppe CATALDI

THE CURRENT POLITICAL DISCOURSE CONCERNING INTERNATIONAL LAW IN THE CONTEXT OF THE PRESENT WAR SCENARIOS.....17

SECTION LAW23

Gjorgi SLAMKOV

THE EFFECTS OF ALTERNATIVE MEASURES IN MACEDONIAN CRIMINAL LEGISLATION25

Filip MIRIĆ, Gordana NIKOLIĆ

AN OFFENCE OF MINOR SIGNIFICANCE IN SERBIAN CRIMINAL LAW AND MACEDONIAN CRIMINAL LAW37

Saša KNEŽEVIĆ, Aleksandar LUKOVIĆ

ANNULMENT OF THE EFFECTS OF CRIMINAL SANCTIONS IMPOSED ON JUVENILES45

Ivan ILIC

IMPARTIALITY OF THE COURT IN CRIMINAL PROCEEDINGS – CURRENT ISSUES .57

Franc POZDEREC

THE USE OF JUDO THROWS AS A FORM OF PHYSICAL COERCIVE MEANS BY THE SLOVENIAN POLICE65

Andon MAJHOSEV, Biljana TODOROVA

КАРАКТЕРИСТИКИ НА СОЦИЈАЛНИОТ ДИЈАЛОГ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ВО ПЕРИОДОТ 1990-202473

Borka TUSEVSKA GAVRILOVIKJ

ПРЕДИЗВИЦИ И ПРОБЛЕМИ КАЈ „РАМНОПРАВНОТО СОДРУЖНИШТВО“ ВО ДРУШТВОТО СО ОГРАНИЧЕНА ОДГОВОРНОСТ89

Risto ILIOSKI

ЗНАЧЕЊЕТО НА ИМОТОТ СТЕКНАТ ВО БРАК104

Ivica JOSIFOVIK, Igor KAMBOVSKI

ПРАКТИЧНА УПОТРЕБА НА ПОСТАПКАТА ПО ПРЕТХОДНО ОДЛУЧУВАЊЕ ПРЕД НАЦИОНАЛНИТЕ СУДОВИ: ШТО Е СЛЕДНО ЗА МАКЕДОНСКОТО СУДСТВО115

Irena BOJADZIEVSKA

ЗАШТИТА НА ПРАВОТО НА ПРИВАТНОСТ И ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ ВО СУДСКО-ОБВИНТЕЛСКАТА ПРАКСА ВО РСМ128

MULTIDISCIPLINARY SECTION135

Serban-Alexandru STANESCU

THE LEGAL NATURE OF THE CISG PROVISIONS FROM THE PERSPECTIVE OF ROMANIAN PRIVATE INTERNATIONAL LAW.....136

Nóra JAKAB, Kinga KOVÁCSNÉ dr.Havelant

A COMPARATIVE ANALYSIS OF EUROPEAN AND NEW ZEALAND CORPORATE LAW WITH A FOCUS ON FUTURE CHALLENGES143

Luljeta PLAKOLLI-KASUMI

CONDITIONAL SHARE OWNERSHIP BY SHAREHOLDER-MANAGER: LEGAL ANALYSIS OF THE INCORPORATION AGREEMENT AND THE COMPANY CHARTER UNDER KOSOVO'S LEGAL FRAMEWORK155

Nóra JAKAB, Boglárka IKLANDI

SOCIAL CHANGES AND RESPONSES IN LABOUR LAW167

Annalisa PACE

ITALIAN DEDUCTIONS OF FAMILY EXPENSES DIFFERENTIATED ACCORDING TO NATIONALITY ON VERIFICATION OF THE NON –DISCRIMINATION PRINCIPLE ..175

Ivanka OBERMAN, Franc POZDEREC, Tomaž ČAS

THE LEGAL JUSTIFICATION FOR COVERT INVESTIGATIVE MEASURES: A REVIEW OF THE USE OF COVERT SEARCH IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS PROTECTION183

Dalibor DOLEZAL, Anita JANDRIC NISEVIC

MAPPING THE CROATIAN DRUG MARKET: A MULTIDIMENSIONAL APPROACH TO ILLICIT TRADE AND SOCIAL IMPACT.....193

Rafal CIEŚLAK

TOWARDS THE EU NET-ZERO: ENERGY PERFORMANCE CONTRACTING IN THE EUROPEAN UNION POLICY AND REGULATORY FRAMEWORK.....203

Kobelova Christina ALEKSEEVNA

THE EVOLUTION OF NORWEGIAN MIGRATION POLICY (THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY – CONTEMPORANEITY): FEATURES AND FACTORS213

Sanja JELISAVAC TROŠIĆ, Mitko ARNAUDOV

THE ISSUE OF SUSTAINABILITY OF SMALL STATES IN THE ERA OF ADJUSTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS223

Marina ANDEVA

FORESIGHT FRONTLINES: GLOBAL INSIGHTS ON STRATEGIC FORESIGHT IN POLICY-MAKING233

Aynura RASHIDOVA

THE ROLE OF WOMEN'S PUBLIC UNIONS IN SUPPORTING AND PROMOTING WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP: CONTRIBUTIONS AND CHALLENGES245

POLITICS, SOCIETY, MEDIA, AND COMMUNICATIONS	253
--	-----

Dejan MAROLOV, Strashko STOJANOVSKI, Natasha MIROSLAVEVA

КРСТЕ ПЕТКОВ МИСИРКОВ КАКО ПРЕТХОДНИК НА ТЕОРИИТЕ ЗА МЕЃУНАРОДНИ ОДНОСИ: АНАЛИЗА НА „ЗА МАКЕДОНСКИТЕ РАБОТИ“	255
---	------------

Jordanka GALEVA

GEOPOLITICAL IMPORTANCE OF UKRAINIAN EU MEMBERSHIP	273
---	------------

Nikola AMBARKOV

ИЗБОРНАТА КОЛЕБЛИВОСТ НА МАКЕДОНСКИОТ ЕЛЕКТОРАТ И НЕГОВОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ МАКЕДОНСКИОТ ПАРТИСКИ СИСТЕМ – ЕДЕН АНАЛИТИЧКИ ОСВРТ ПО ПОВЕЌЕ ОД ТРИ ДЕЦЕНИИ ПОЛИТИЧКИ ПЛУРАЛИЗАМ	281
---	------------

Strasko STOJANOVSKI, Jadranka DENKOVA, Jovan ANANIEV

ГРАЃАНСКОТО ОПШТЕСТВО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	297
--	------------

Andon MAJHOSHEV

ПЕЧАТЕНИТЕ МЕДИУМИ ВО ОПШТИНА ШТИП И БРЕГАЛНИЧКИОТ РЕГИОН ВО ПЕРИОДОТ НА СОЦИЈАЛИЗМОТ (1945-1990)	311
--	------------

Lidija KOVACHEVA

ЧУМАТА НА ЈУСТИНИЈАН	327
-----------------------------------	------------

**ПРАКТИЧНА УПОТРЕБА НА ПОСТАПКАТА ПО ПРЕТХОДНО ОДЛУЧУВАЊЕ ПРЕД
НАЦИОНАЛНИТЕ СУДОВИ: ШТО Е СЛЕДНО ЗА МАКЕДОНСКОТО СУДСТВО**

Ивица ЈОСИФОВИЌ

Редовен професор

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

ivica.josifovik@ugd.edu.mk

Игор КАМБОВСКИ

Редовен професор

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

igor.kambovski@ugd.edu.mk

Апстракт:

Постапката по претходно одлучување пред Судот на правдата на Европската Унија (СПЕУ), согласно член 267 од Договорот за функционирање на Европската Унија (ДФЕУ), има за цел да им помогне на националните судови во правилната и единствена примена на Правото на Европската Унија (ЕУ). Тоа е во согласност со принципите на споделени функции и соработка помеѓу СПЕУ и националните судови. Националните судови се оние кои примарно го применуваат и го спроведуваат Правото на ЕУ, но толкувањето на договорите и актите зависи од СПЕУ, особено затоа што неговите пресуди имаат супериорен ефект врз судовите на сите држави-членки. Најголем дел од постапките пред СПЕУ се однесуваат на постапката по претходно одлучување. Доколку започнат преговорите за членство, државата ќе треба да преземе целосна реформа на судскиот систем и судиите ќе треба да стекнат широко познавање на Правото на ЕУ, а особено ќе треба темелно да ја знаат и разберат оваа постапка и можноста што стои пред апликантите, преку националните судови, да се повикаат на Правото на ЕУ и со тоа да покренат таква постапка. Откако ќе станеме држава членка на ЕУ, за очекување е дека ќе има наплив на барања за поведување на постапка по претходно одлучување пред СПЕУ. Оттука и потребата македонското судство да се реформира навремено во согласност со стандардите на ЕУ и да одговори на предизвиците кои реално ќе се појават пред македонските судии.

Клучни зборови: постапка, национални судови, Суд на правдата, судии

**PRACTICAL USE OF THE PRELIMINARY RULLING PROCEDURE BEFORE THE
NATIONAL COURTS: WHAT'S NEXT FOR THE MACEDONIAN JUDICIARY**

Ivica JOSIFOVIC

Full Professor

Faculty of Law, University of Goce Delcev – Stip

ivica.josifovik@ugd.edu.mk

Igor KAMBOVSKI

Full Professor

Faculty of Law, University of Goce Delcev – Stip

igor.kambovski@ugd.edu.mk

Abstract:

The preliminary ruling procedure before the Court of Justice of the European Union (CJEU), according article 267 of the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU), aims to assist national courts in the correct and uniform application of European Union (EU) Law. It is in accordance with the principles of shared functions and cooperation between the CJEU and national courts. National courts are the ones that primarily apply and enforce EU law, but the interpretation of treaties and acts is up to the CJEU, especially since its judgments have a superior effect on the courts of all member states. Most of the procedures before the CJEU refer to the preliminary ruling procedure. If the membership negotiations were to start, the country would have to undertake a complete reform of the judicial system and the judges would have to acquire a broad knowledge of EU law, and in particular they would have to thoroughly know and understand this procedure and the opportunity that stands before the applicants, through the national courts, to refer to EU Law and thereby initiate such a procedure. After we become a member state of the EU, it is to be expected that there will be a surge of requests to initiate a preliminary ruling procedure before the CJEU. Hence the need for the Macedonian judiciary to be reformed in a timely manner in accordance with the EU standards and to respond to the challenges that will actually appear before the Macedonian judges.

Keywords: *procedure, national courts, Court of Justice, judges*

1. Вовед

Правото на ЕУ функционира преку систем на „децентрализирано“ извршување, каде што националните судови се примарен двигател на усогласеноста. Сепак, не е само на националните судови да ја утврдат прецизната природа на правата и обврските што произлегуваат од актите на ЕУ. Затоа, кога ќе се појават прашања во врска со толкувањето на правото на ЕУ, не е само обврска на националните судови да ги решат. Толкувањето на правно-обврзувачките акти на ЕУ, Повелбата за основните права на ЕУ и другите релевантни принципи, како и сите празнини во законодавната рамка на ЕУ ќе треба да ги реши СПЕУ, преку постапката по претходно одлучување по прашања упатени од судовите во државите членки во согласност со член 267 од Договорот за функционирање на Европската Унија (Consolidated versions, 2016).²⁵

²⁵ Член 267: 1. Судот на правдата на Европската унија е надлежен да донесува прелиминарни одлуки за следново: (а) толкувањето на Договорите; (б) валидноста и толкувањето на актите на институциите, телата, канцелариите или агенциите на Унијата. 2. Кога такво прашање е покренато пред кој било суд или трибунал на држава-членка, тој суд или трибунал може, доколку смета дека е потребна одлука по тоа прашање за да може да донесе пресуда, да побара од Судот да се произнесе за тоа. 3. Кога такво прашање е покренато во случај кој е во постапка пред суд или трибунал на држава-членка против чијашто одлука нема правен лек во националното право, тогаш тој суд или трибунал мора да го покрене тоа прашање пред Судот. 4. Ако ваквото прашање е покренато во случај

Во децентрализираниот судски систем на ЕУ, постапката по претходно одлучување е средство за промовирање на правно единство и поттикнување на развојот на правото на ЕУ, преку создавање можност за дијалог меѓу националните судови и СПЕУ. Кога Македонија ќе стане членка на ЕУ, ако нашето законодавство не ги рефлектира правилно барањата на правото на ЕУ и тоа е штетно за странките во постапката пред домашните судови, упатувањето до СПЕУ може да биде еден начин да се постигне промена во законодавството и практиката во домашната јурисдикција.

Кај постапката по претходно одлучување, според член 267 од ДФЕУ, СПЕУ одлучува по прашања околу правото на ЕУ што се појавило во постапка по тужба поднесена пред националниот суд. Постапката не може да се покренува ако одредбата на Правото на ЕУ е доволна прецизна и јасна. Доколку во постапката пред национален суд се појави некое прашање поврзано со правото на ЕУ, националниот суд може, а ако е од последна инстанца мора за таквото прашање да се обрати до СПЕУ, кој додека решава постапката пред националниот суд мирува. Според тоа, СПЕУ не е тој кој во претходна постапка решава по случајот во кој се појавило прашањето, туку неговата пресуда му помага на националниот суд да го реши сопствениот случај, со правилна примена на правото на ЕУ.

Со оглед на таквата функција на претходната постапка, националните судови до СПЕУ не можат да се обраќаат за какви било прашања со кои се соочиле во случаите поднесени до нив како, на пример, за прашања во врска со фактите на случајот или со примената на националното право, туку единствено за толкување на договорите и правото на ЕУ валидноста на актите на институциите на ЕУ. Улогата на Судот не е самиот да ја утврдува усогласеноста на националниот пропис со правото на ЕУ, туку да даде свое толкување на правото на ЕУ за да им помогне на националните судови во усогласување на националните прописи со правото на ЕУ. Сепак, националниот суд е врзан за толкувањето на СПЕУ и не може поинаку да го толкува правото на ЕУ, давајќи му друго значење. Со оглед на авторитетот на СПЕУ, неговите пресуди, донесувани во постапката по претходно одлучување, имаат огромно значење во обезбедувањето на правилна примена на правото на ЕУ, бидејќи, откако ќе бидат донесени, тие се почитуваат на целата територија на ЕУ.

2. Фази на постапката

Во врска со формата на текстот произведен од националните судови, треба да се забележи дека не постои формално правило за тоа како треба да се напише, бидејќи секој национален правен систем има свои процедурални прашања. Меѓутоа, постапката по претходно одлучување се одвива според однапред утврдени препораки издадени од СПЕУ и упатени до националните судови во врска со покренувањето на постапката. За, таа цел постои Водич наречен „Препораки до националните судови и трибунали, во врска со започнување на постапката по претходно одлучување“ (Court of Justice, 2019), кој има необврзувачки упатства, но кои сепак мора внимателно да се следат. Овие препораки се креирани од Деловникот за работа на СПЕУ (Court of Justice, 2012), судската пракса и други практични извори со цел да им се обезбеди учество на страните во постапката.

За да биде релевантно упатувањето, мора да има прашање на правото на ЕУ за кое е неопходна пресуда од СПЕУ за да може националниот суд да донесе пресуда. Просечното време за да се добие пресуда во постапка по претходно одлучување е 15 до 18 месеци. Како и да е, во поглед на кривичните постапка и во согласност со член 267, став 4 од ДФЕУ и според членовите 105 и 107 од Деловникот за работа на СПЕУ 105 и 107 од Деловникот за работа на СПЕУ,

кој е во постапка пред суд или трибунал на држава-членка за лице кое е во притвор, Судот на правдата на Европската унија постапува без непотребно одлагање.

постојат брзи²⁶ и итни²⁷ постапки, од кои вторите често се користат кога поединецот е во притвор и пресудата на СПЕУ може да влијае на одлуката за притвор. Националниот суд мора да ја покрене постапката, наведувајќи ги причините за неа. Откако постапката ќе биде покрената, процесот може да се скрати на само 8 до 10 недели. Оваа постапка, националниот суд има право да ја покрене во која било фаза од постапката. Освен судиите на редовните судови во државите членки, прашања во постапка по претходно одлучување може да упати и истражен судија, но тоа не може да го направи јавен обвинител.

2.1. Постапка пред национален суд

Националните судови имаат обврска да ги применуваат правата на ЕУ кои имаат директен ефект и да ги отфрлат националните закони и практики кои можат да ги прекршат овие права. Првата цел е националниот суд да го игнорира националното законодавство или практика што го прекршува правото на ЕУ и директно да ги применува правилата на ЕУ кои се поповолни. Во тој поглед, странките треба да покажат дека правото на ЕУ е јасно и дека важи за нивниот случај. Оттука, понекогаш е корисно да се убеди судот во јасното значење на одредбата од правото на ЕУ со користење на странски пресуди кои ѝ го даваат истото значење. Само кога националниот суд не е подготвен да го толкува правото на ЕУ, барањето за покренување на оваа постапка може да биде корисно. Во тој момент, неопходно е да му се покаже на националниот суд дека постои прашање или сомнеж за точното значење на правото на ЕУ и дека тоа мора да го реши СПЕУ.

Страните во постапките пред националниот суд самите не поднесуваат упатувања директно до СПЕУ. Одлуката за упатување прашање до СПЕУ е генерално на дискреција на националниот суд, а повисокиот суд не може да го спречи понискиот суд да упатува прашања. Единствено националниот суд, пред кој е изнесен спорот и кој мора да ја преземе одговорноста за судската пресуда, треба да ги утврди, во светлината на конкретните околности на случајот, потребата од покренување на постапката по претходно одлучување за да му се овозможи да ја донесе одлуката и релевантноста на прашањата што ги доставува до СПЕУ. Исто така, не

²⁶ Член 105: 1. На барање на упатувачкиот суд или трибунал или, по исклучок, по негова иницијатива, претседателот на судот може, кога природата на случајот бара да се реши во кратко време, откако ќе ги сослуша судијата-известител и генералниот адвокат, да одлучи дека упатувањето за претходна одлука треба да се определи во согласност со одредбите на оваа прописна постапка. 2. Во тој случај, претседателот веднаш ќе го одреди датумот на расправата, кој ќе им биде соопштен на заинтересираните лица од член 23 од Статутот кога ќе се достави барањето за прелиминарна одлука. 3. Заинтересираните лица од претходниот став можат да поднесат изјави или писмени забелешки во рок пропишан од претседателот, кој не е помал од 15 дена. Претседателот може да побара од заинтересираните лица да ги ограничат прашањата наведени во нивното соопштение за случајот или во писмените забелешки на суштинските законски точки покренати со барањето за претходна одлука. 4. Изјавите за случајот или писмените забелешки, доколку ги има, ќе им бидат доставени на сите заинтересирани лица наведени во член 23 од Статутот пред расправата. 5. Судот одлучува откако ќе го сослуша генералниот адвокат.

²⁷ Член 107: 1. Повикот за прелиминарна одлука што покренува едно или повеќе прашања во областите опфатени со Наслов V од Третиот дел од Договорот за функционирање на Европската унија, може, на барање на судот или трибуналот што упатува или, по исклучок, по сопствена иницијатива на Судот, да се разгледува според итна постапка што отстапува од одредбите на овие правила. 2. Упатувачкиот суд или трибунал ги утврдува фактичките и правните прашања кои ја утврдуваат итноста и ја оправдуваат примената на таа исклучителна постапка и, колку што е можно, ќе го наведат одговорот што го предлага на поставените прашања. 3. Доколку упатувачкиот суд или трибунал не поднел барање за примена на итна постапка, претседателот на судот може, доколку се појави, *prima facie*, да се бара примена на таа постапка, да побара од советот наведен во член 108 да разгледа дали е неопходно да се постапи по упатувањето според таа постапка.

постои услов странките да го прифатат барањето за упатување, бидејќи секој суд на држава членка може да постави такво прашање.

Во случај на прашање на толкување на правото на ЕУ, националниот суд мора да утврди дали е неопходна прелиминарна одлука на СПЕУ за да му се овозможи да донесе пресуда. Ова е, на пример, кога постоечката судска пракса на СПЕУ не ги обезбедува потребните насоки за тоа како да се примени одредба од правото на ЕУ. СПЕУ може да одбие да се произнесе по прашање упатено од национален суд само кога е сосема очигледно дека толкувањето на правото на ЕУ што се бара не е поврзано со вистинските факти на предметот, кога проблемот е хипотетички или кога Судот нема пред себе фактички или правен материјал неопходен за да даде корисен одговор на прашањата доставени до него (Георгиевски 2010, стр. 264). Понатаму, националниот суд треба да биде претпазлив и да внимава прелиминарното упатување да не случува кога постои конфликт помеѓу индивидуалниот интерес на странките и стратешката цел на постапката што упатувањето се обидува да ја постигне. Меѓу другото, вреди да се земе предвид дека процесот на упатување може да потрае повеќе од една година и има влијание на одложување на исходот на случај кој инаку може побрзо да се реши, особено важно кога обвинетиот е приведен. Националниот суд е тој кој треба да ги формулира прашањата во постапката, нивната форма и суштина. Откако ќе утврди неопходноста од постапката по претходно одлучување, вообичаена практика е националниот суд да ги повикува сите страни да поднесат поднесоци за прашањата што треба да се постават. Ова дава можност странките да влијаат на начинот на кој се поставуваат прашањата пред СПЕУ и адвокатите треба да ги поттикнат судовите да одржат расправа за ова прашање. Важно е адвокатите да го информираат националниот суд за претходната судска пракса на СПЕУ и да покажат дека постои вистинско прашање за правото на ЕУ што треба да се реши.

Според член 267, став 3 од ДФЕУ, националниот суд од последен степен мора да побара од СПЕУ прелиминарна одлука кога постои вистинско прашање за толкување. Вистинско прашање постои освен ако толкувањето на правото на ЕУ не е очигледно, така што нема разумно сомневање за начинот на кој треба да се толкува мерката или кога истото прашање на кое веќе е одговорено од СПЕУ во друг случај (Георгиевски 2010; стр. 255). Судовите од последна инстанца го прекршуваат членот 6 од ЕКЧП и членот 267 од ДФЕУ доколку не дадат образложение за одбивање да се упати прашање од правото на ЕУ до СПЕУ (Krommendijk 2020, р. 747). Покрај тоа, во неколку држави-членки како Германија, Шпанија, Австрија, Чешка и Словенија, обврската на судот од последен степен да упати е дополнително засилена со уставна гаранција, дозволувајќи и на засегнатата страна да тужи пред уставен суд за произволно одбивање (Lacchi 2015).

2.1.1. Што треба да содржи барањето на националниот суд

Во поглед на техничките карактеристики, барањето за покренување на постапка по претходно одлучување може да биде во која било форма дозволена со националното законодавство. Бидејќи ќе биде преведено на сите официјални јазици на ЕУ, од витално значење е националниот суд барањето да го изготви едноставно, јасно и прецизно, како и да не биде подолго од 10 страници. Во барањето треба да се наведе националниот суд кој ги упатува прашањата во постапката по претходно одлучување, како и целосните податоци на странките и секој што ги застапува пред тој суд. Пред да се поднесе барањето, истото мора да биде датирано и потпишано, а потоа по препорачана пошта да се испрати до Судскиот регистар. Онаму каде што е потребна брза или итна постапка по претходно одлучување, потпишана копија од барањето прво се доставува преку е-пошта, а потоа и оригиналот преку препорачана пошта. На крајот, барањето мора да биде придружено со сите релевантни документи и да ги содржи прецизните податоци за контакт за странките и нивните претставници, како и да содржи копија од списите на предметот.

СПЕУ е обврзан со прашањата формулирани од националниот суд кој го упатува прашањето: тој не може да преземе иницијатива да одговори на прашање од правото на ЕУ кое не е поставено. Бранителите во главната постапка, кои ги застапуваат интересите на странките, треба да се погрижат СПЕУ да добие задоволителни прашања со тоа што ќе предложат што

треба да содржи налогот на националниот суд кој го упатува прашањето. Честа е праксата на судовите, а таква ќе треба да биде и праксата на македонските судови, да поканат бранител да ја договори содржината на прашањето кое се упатува, кое потоа се усвојува и испраќа до СПЕУ. Во случај на отсуство на која било од бараните информации, СПЕУ може да ја одбие јурисдикцијата или да го отфрли барањето како недозволиво.

Што се однесува до процедуралните карактеристики на барањето, членот 94 од Деловникот за работа на СПЕУ наведува дека упатувањето на барањето за претходно одлучување од страна на националниот суд треба да содржи:

- Резиме на предметот на спорот и фактичките наоди што ги утврдил надлежниот национален суд или трибунал кој го упатува прашањето. Ова е важно за да му се овозможи на СПЕУ да разбере како се наметнува прашањето на правото на ЕУ во случајот. Без оваа позадина, ќе биде тешко за СПЕУ да даде корисен одговор, а барањето може да биде одбиено.
- Причините што го поттикнале националниот суд да побара толкување на одредбите на правото на ЕУ и односот помеѓу тие одредби и националното законодавство.
- Самите прашања кои директно треба да се постават за толкувањето на одредбите од правото на ЕУ, како и евентуалните последователни прашања.
- Упатувања на националните одредби кои се применуваат на фактите на спорот во главната постапка. Ова треба да вклучи упатување на судската пракса која објаснува како се толкуваат овие одредби и одредбите од правото на ЕУ чие толкување се бара.
- Наведување на причините што го поттикнале барањето и врската помеѓу одредбите на правото на ЕУ и националното законодавство.
- Доколку е соодветно, националниот суд или трибунал да поднесе барање за итна или брза постапка по претходно одлучување.

Националниот судија во текот на постапката пред национален суд треба да ја искористи и можноста за додавање на дополнително прашање во барањето за покренување на постапка по претходно одлучување во случај СПЕУ да одговори негативно на првото прашање. Прашањата упатени до СПЕУ мора да бидат самостојни, но националниот судија има слобода да даде сопствен став за одговорот што треба да се даде на прашањата.

2.2. Постапка пред СПЕУ

Сите страни во националната постапка учествуваат во постапката пред СПЕУ, вклучувајќи ги и сите заинтересирани трети страни ако сметаат дека одлуката на СПЕУ може да има ефекти за нив. Од денот кога предметот е заведен во Регистарот, започнува „писмената постапка“. Според член 23 од Статутот на СПЕУ,²⁸ кога предметот е примен и архивиран, се

²⁸ Во случаите регулирани со член 267 од Договорот за функционирање на Европската унија, одлуката на судот или трибуналот на државата-членка која ја прекинува својата постапка и го упатува случајот до Судот на правдата ќе биде известена до Судот од страна на засегнатиот суд или трибунал. Секретарот на Судот за одлуката потоа ќе ги извести странките, државите-членки и Комисијата, како и институцијата, телото, канцеларијата или агенцијата на Унијата што го донела актот чија важност или толкување е спорно. Во рок од два месеца од ова известување, страните, државите-членки, Комисијата и, онаму каде што е соодветно, институцијата, телото, канцеларијата или агенцијата што го донеле актот чија важност или толкување е спорна, имаат право да поднесат изјави за случајот или писмени забелешки до Судот. Во случаите регулирани со член 267 од Договорот за функционирање на Европската унија, одлуката на националниот суд или трибунал, покрај тоа, ќе биде известена од страна на Секретарот на Судот до државите, освен земјите-членки, кои се страни на Договорот за Европската економска област, а исто така и на Надзорниот орган на ЕФТА, каде што е поднесена два месеци од таа област на барањето, кое не може да поднесе барање. на случај или писмени забелешки до Судот. Кога договор поврзан со одредена тема, склучен од страна на Советот и една или повеќе земји кои не се членки, предвидува дека тие

известуваат државите членки, Европската комисија и институцијата на ЕУ која го усвоила актот чие толкување е во прашање и кои имаат рок од два месеци да достават забелешки. Иако, работниот јазик на СПЕУ е францускиот и сите документи ќе се преведат на француски јазик, сепак секој предмет има и свој „јазик на предметот“. Според член 37, став 3 од Деловникот, во постапката по претходно одлучување, јазикот на предметот е јазикот на судот што го упатува прашањето. Ова им овозможува на странките во случајот пред националниот суд да ги направат сите свои писмени и усни забелешки на нивниот јазик. Откако ќе се утврди, јазикот на случајот мора да се користи, согласно членот 38, став 1 од Деловникот, во текот на целата постапка, како за време на писмените поднесоци и документи, така и за време на усната расправа. Барањето за претходно одлучување нема нужно да се чита во неговата оригинална верзија, туку во неговата преведена верзија. Затоа, националниот суд мора да се залага да се осигура дека пораката се пренесува што е можно поефективно по преводот. Доколку пишувањето ги исполнува тие правила, барањето ќе биде преведено побрзо, подобро и ќе се погрижи да биде правилно разбрано.

Во зависност од потребите на случајот, може да се одржи јавна усна расправа, со што на странките им се дава можност лично да ги изнесат своите аргументи. Сепак, не постои автоматско право на сослушување. Оттука, судот може да одлучи да не одобри усна расправа. Во таков случај, писмените изјави може да бидат единствената можност да се влијае на исходот на случајот. СПЕУ во голема мера се потпира на писмени поднесоци, бидејќи правните аргументи може внимателно да се преведат и проучат како пишани документи, наместо усно на сослушување, често преку истовремено толкување.

Откако ќе се поднесат сите поднесоци, Генералниот адвокат (ГА) назначен за случајот ќе го даде своето мислење.²⁹ ГА е член на судот, исто како и судиите, но не учествува во расправите. Неговата улога е да му „помага на судот“, во целосна непристрасност и независност. Мислењето се состои од збир на образложени писмени поднесоци, чие кратко резиме се чита на суд на денот на објавувањето. Мислењето, како необврзувачки советодавен документ кој му препорачува на Судот да одлучи за случајот на одреден начин, вклучува поцелосна проценка на правото и вонсудска академска дебата на правото. Тоа претставува можност за несогласување во систем кој во моментот не дозволува различни пресуди. Тој, исто така, делува како механизам за контрола на квалитетот, осигурувајќи дека Советот што одлучува за случајот зема предвид авторитетен, независен став пред да ја донесе својата одлука.

Секој предмет поднесен до СПЕУ е доделен на „судија-известител“ кој ќе ја напише пресудата на Судот. Кога писмениот дел од постапката е затворен, судијата-известител составува прелиминарен извештај, кој ќе содржи препораки за тоа на која формација на Судот да му го додели предметот (Совет од 3 или 5 судии или Големиот совет од 15 судии, во зависност од важноста на случајот), дали да се откаже од расправа и дали да се откаже од мислењето на ГА. ГА, исто така, дава став за тие прашања и Судот потоа одлучува, на својот неделен генерален состанок на сите 27 судии, дали да продолжи како што е предложено. Судијата-известител по завршување на писмената постапка може да побара од инволвираните страни во предметот да достават дополнителни информации, а може да испрати и конкретни прашања што треба да се решат на сослушувањето, што покажува до кој степен се разгледуваат случаите врз основа на писмени поднесоци.

Со оглед на тоа што има само еден круг писмени молби, ова е можност да се покренат прашања како одговор. СПЕУ има дадено неколку совети до странките (CCBE 2016):

држави имаат право да поднесуваат изјави за случајот или писмени забелешки кога судот или трибуналот на држава-членка упатува до Судот на правдата за прелиминарна одлука за прашање кое спаѓа во опсегот на договорот, одлуката на националниот суд, исто така, не се однесува на прашањето на националниот суд. Во рок од два месеци од таквото известување, тие држави можат да поднесат до Судот изјави за случајот или писмени забелешки.

²⁹ Во моментот се 11 ГА, кои имаат задача да дадат непристрасни мислења во врска со случаите на Судот. Тие се независни и имаат слобода во размислувањето, па затоа нивните мислења честопати влегуваат во поопсежна анализа на правото отколку пресудите на Судот, кои се ограничени од случајот и често од потребата за компромис помеѓу совет од повеќе судии.

- Неколку од судиите ќе ги слушаат поднесоците преку толкување, затоа треба да се користи јасен јазик, за да се олесни толкувањето.
- Усните расправи обично се ограничени на 10-15 минути за секоја странка.
- Ако се поставени прашања пред сослушувањето, странките треба да се повикаат на нив: не треба да се повторуваат точките кои веќе биле изведени во писмените изјави.
- Сослушувањето е можност да се покренат прашања на другите страни.
- ГА и судијата-известител ќе имаат по еден судски службеник кои ќе го изготват пресудата и мислењето.

Судот донесува пресуда во постапката како одговор на прашањата на националниот суд. Судот го толкува правото на ЕУ и го наведува правниот тест што треба да се примени, но не одлучува за самиот случај. Пресудата нема да содржи толку резонирање како Мислењето на ГА, делумно затоа што претставува одлука која ги вклучува ставовите на сите судии. Затоа, откако Судот ќе ја донесе својата пресуда, предметот се враќа на националниот суд за да донесе одлука за основаноста на случајот.

2.3. Повторна постапка пред националниот суд

Пресудата на СПЕУ дава само толкување на релевантните одредби од правото на ЕУ. Откако тоа ќе се направи, националниот суд сè уште е должен да ја примени пресудата на фактите пред него и да одлучи за случајот. Во некои случаи, на пример, во врска со проценка на пропорционалноста, ова може да остави простор за аргументирање, па затоа треба да се има во предвид дека, дури и ако исходот од постапката на СПЕУ не е каков што се надевале странките, сè уште има простор за ублажување на нејзините ефекти и одбрана на нивните интереси. Штом СПЕУ ќе донесе пресуда, таа не го обврзува само националниот суд, туку и сите други национални судови пред кои се покренува истото прашање.

2.4. Итна постапка по претходно одлучување во кривична материја

Во случај кога националниот суд ќе поднесе барање за итна постапка по претходно одлучување, СПЕУ назначува совет од пет судии кој ќе ги решава случаите на итна постапка. Постапката вообичаено е прифатена кога едно лице е во притвор до исходот на постапката и притоа се известува само засегнатата држава членка, како и институцијата на ЕУ што го усвоила предметното законодавство. Одлуката да се постапува по итна постапка ќе определи пократки временски рокови во кои страните треба да достават поднесоци и да ги специфицираат прашањата што треба да бидат опфатени во забелешките, сè со цел да се заштеди времето за преведување. Во оваа постапка, Советот мора да го сослуша ГА, кој дава свој став за случајот, се објавува и доставува до странките заедно со пресудата.

Итната постапка по претходно одлучување е воспоставена од 2008 година, често е употребувана во пракса и особено е релевантна за кривичните судови и за практичарите по кривично право. Според оваа постапка, случаите обично ги суди СПЕУ во рок од неколку месеци од поднесувањето на барањето од страна на националниот суд. Бројот на страни овластени да поднесуваат писмени забелешки, како и должината на писмените поднесоци и времето за нивно поднесување се ограничени, а писмената постапка генерално се води по електронски пат. Според извештаите на СПЕУ, времетраењето на писмено поднесување според итна постапка се движи од 15 до 21 ден, а целата постапка околу 4,5 месеци (Court of Justice 2022). Во принцип, националниот суд кој ја покренува итната постапка мора да ги утврди фактичките и правните прашања кои ја утврдуваат итноста и ја оправдуваат примената на оваа „исклучителна“ постапка. Затоа, странките во постапката треба да го убедат националниот суд да поднесе сопствено барање за примена на итна постапка.

Итната постапка се применува само во Областа на слобода, безбедност и правда, односно за прашања кои се однесуваат на азил и имиграција и судска соработка во граѓански и кривични прашања и само за итни прашања каде што е неопходно СПЕУ да одлучува многу брзо. Не постои исцрпен сет на критериуми кои наведуваат кога треба да се примени. Меѓутоа, членот 267, став 4 од ДФЕУ наведува дека доколку се постави прашање за правото на ЕУ „во

случај што се води пред суд или трибунал на држава членка во врска со лице во притвор, СПЕУ ќе постапи со минимално одложување“. Итната постапка се заснова на член 23а од Статутот, а деталните правила се предвидени со членовите 107-114 од Деловникот. Општо земено, предметот се смета за итен кога: (1) кога субјектот е во притвор или на друг начин е лишен од слобода и (2) кога продолжувањето на лишувањето од слобода е засегнато од исходот на прелиминарната пресуда.³⁰

Успехот во добивањето на позитивен одговор од националниот суд да направи барање за итна постапка многу зависи од поединечните судии, поширокиот политички контекст и од фактите во случајот. Одредени судови можеби се повеќе подготвени да поднесат вакви барања, но тешко е да се предвиди каде ќе се појави конкретно прашање на правото на ЕУ. Исто така, важно е националниот суд или трибунал, но и бранителите во постапката, да се обидат да ги идентификуваат случаите кои ќе доведат до „добра“ судска практика што ќе помогне во унапредувањето на човековите права. Бранителите во итната постапка по претходно одлучување пред национален суд или трибунал може да се соочат со две клучни пречки: (1) убедување на националниот судија да се повика на СПЕУ; и (2) убедување на СПЕУ да го прифати барањето за покренување на итна постапка.

Релевантноста на правото на ЕУ во домашните постапки и можноста за покренување итни постапки по претходно одлучување пред СПЕУ е во голема мера ново за учесниците во кривичната постапка – адвокати, обвинители и судии. СПЕУ е надлежен да одговара на прашања за толкување на кривичното право на ЕУ, во последново време особено за инструментите за прекугранична судска соработка. Покрај тоа, кривичното право на ЕУ, како и секое право на ЕУ, мора да се толкува во согласност со Повелбата за основните права на ЕУ. Она што треба да го има во предвид националниот суд е дека лошо формулирано прашање или збир на факти од националниот суд може да доведе до некорисни или понекогаш штетни одлуки од страна на СПЕУ. Од клучно значење е одбраната, заедно со обвинетиот, да им помогне на националните судови соодветно и прецизно да го подготват прашањето и да бидат вклучени во процесот на национално ниво и пред СПЕУ.

СПЕУ има јурисдикција над човековите права и ги толкува сите закони на ЕУ во светлина на Повелбата за основните права. Со оглед на тоа што СПЕУ сега има јурисдикција во областа на полициската и судската соработка, тој сè почесто разгледува кривични случаи каде обвинетиот ги бара основните права според Повелбата. СПЕУ е особено активен за аргументите кои се однесуваат, на пример, на условите во затворот или за прашања поврзани со независност на судството.

Текстуално, Повелбата е слична на многу начини со ЕКЧП (Charter of Fundamental Rights, 2012). Меѓутоа, за разлика од системот утврден со ЕКЧП, основните права на Повелбата не се самостојни за државите членки на ЕУ. Не сите национални мерки може да се испитуваат во светлината на Повелбата, туку само оние што спаѓаат во опсегот на правото на ЕУ. Значи, онаму каде што националната мерка е надвор од опсегот на тој закон, таа исто така спаѓа надвор од опсегот на Повелбата.

Учесниците во кривичната постапка, во повеќе наврати, ја изразија неподготвеноста на националните судови низ ЕУ да покренуваат итни постапки по претходно одлучување до СПЕУ, бидејќи традиционално не се признава како суд за „човекови права“ или суд надлежен за кривични прашања. Можеби ќе треба време за кривичните судови да почнат да се обраќаат до СПЕУ, време кое ќе биде потребно и за македонските кривични судови, со време да се подготват за оваа постапка. Сите учесници во кривичните постапки пред македонските судови, ќе треба да го поддржат ваквиот процес.

Понатаму, постои и една клучна фундаментална разлика во процедуралното влијание на утврдувањето на основните права пред СПЕУ, во споредба со ЕСЧП. Случаите пред СПЕУ се упатуваат за време на фазата на судење пред националните судови, додека случаите поднесени пред ЕСЧП се разгледуваат години по настанатата повреда откако ќе се исцрпат сите

³⁰ Ова е потврдено со пресуди на СПЕУ: Case C-477/16 PPU и Case C-237/15 PPU.

домашни правни лекови. Покрај тоа, СПЕУ ја нуди опцијата за итна постапка по претходно одлучување каде лицето е во притвор, што е најбрз пат до пресуда.

Учесниците во постапките може да се соочат со неподготвеност од страна на националните обвинители или судии да применат одредено право според правото на ЕУ и наместо тоа да ја продолжат практиката пред стапувањето во сила на правото на ЕУ за одредено прашање, дури и ако тоа е директно кршење на правото на ЕУ. Во овој поглед, може да биде корисно да се развие шаблон за изјаснување во врска со конкретното прашање што постојано се појавува во домашната јурисдикција и кој адвокатите можат да го користат секој пат кога ќе се појави проблемот и да го изнесат до надлежните судови. Потребата за упатување на конкретно прашање може да се разјасни преку повторување на слични аргументи. Евентуално, судијата може да биде подготвен да го искористи образецот за да формулира прелиминарно прашање за применливоста на правото на ЕУ пред СПЕУ со цел да се реши спорот. Колку што е можно, заедничките напори на национално ниво може да бидат корисни за поддршка на потребата за упатување.

3. Заклучоци и препораки

Од горенаведеното може да се забележи дека СПЕУ води особена грижа за начинот на кој националните судови ќе ги поднесуваат своите барања за покренување на постапката по претходно одлучување. Целта на постапката, односно на СПЕУ, е да им помогне на националните судови во правилната и единствена примена на Правото на ЕУ. Иако националните судови се оние кои примарно го применуваат и спроведуваат Правото на ЕУ, сепак толкувањето на договорите и актите зависи од СПЕУ, особено затоа што неговите пресуди имаат супериорен ефект врз судовите на сите држави-членки. Оттука и најголемиот дел од постапките пред СПЕУ се однесуваат токму на постапката по претходно одлучување. Особено внимание треба да се води на текстот на самиот член 267 од ДФЕУ, претходно цитиран, кој се однесува на зборовите *може да покрене и мора да покрене* постапка по претходно одлучување.

Иако можеби Водичот во однос на препораките до националните судови и трибунали, во врска со започнување на постапката по претходно одлучување е главниот инструмент по кој треба да се водат националните судови кога носат одлуки за покренување на постапката, сепак судската пракса игра главна улога и одлуките на СПЕУ најчесто се водат од претходните одлуки кои се однесуваат на исти или слични предмети, хипотетички прашања или непостоечки спорови. Сето тоа е со намера да се обезбеди правилна и еднообразна примена на Правото на ЕУ од страна на националните судови на државите членки, како и ослободување на СПЕУ од преголемиот број поднесени барања и целта на страните во домашните постапки да иницираат постапка по претходно одлучување.

Кога би ги започнале преговорите за членство, ќе биде потребна целосна реформа на судскиот систем, бидејќи судиите ќе треба да стекнат широко познавање на Правото на ЕУ, а особено ќе треба темелно да ја знаат и разберат оваа постапка и можноста што стои пред апликантите, преку националните судови, да се повикаат на Правото на ЕУ и со тоа да покренат таква постапка. Од друга страна, откако ќе станеме држава членка на ЕУ, за очекување е дека ќе има наплив на барања за поведување на постапка по претходно одлучување пред СПЕУ. Оттука и потребата македонското судство да се реформира навремено во согласност со стандардите на ЕУ и да одговори на предизвиците кои реално ќе се појават пред македонските судии.

Следниве препораки се од исклучително значење за македонските судови и судии пред да донесат одлука за покренување на постапка по претходно одлучување пред СПЕУ:

- Правото на ЕУ е подеднакво важно, иако поголемо внимание се дава на ЕКЧП. Правото на ЕУ е обемно право кое се заснова на принципите на супрематија (наднационално право) и директна примена (директно применливо во поредоците на државите членки).
- Кога ќе започне суштинскиот процес на преговори, особено Поглавјата 23 и 24, целиот правосуден систем ќе треба да спроведе сериозна реформа и да се прилагоди на Правото на ЕУ, како и да биде подготвен за постапката по претходно одлучување.

- Откако ќе станеме држава членка на ЕУ, за очекување е да има наплив на постапки пред домашните судови во кои странките ќе се повикуваат на Правото на ЕУ, па оттука судиите, обвинителите и адвокатите ќе треба да имаат сериозни познавања од Правото на ЕУ, како и да ја познаваат и разберат постапката по претходно одлучување и да се грижат за правилна примена и толкување на Правото на ЕУ.
- Идните генерации на судии, обвинители и адвокати треба во постапките пред националните судови треба да го познаваат и применуваат Правото на ЕУ, треба да бидат активни учесници во постапката и секогаш кога ќе се појави прашање од Правото на ЕУ за кое е потребно толкување, да бидат проактивни и да се повикуваат на постапката по претходно одлучување со цел правилна примена на Правото на ЕУ.
- Обуките можат да бидат корисни. Националните судии, обвинители, адвокати и странки треба слободно да се повикуваат на правото на ЕУ во домашните постапки – судовите може со текот на времето да бидат убедени да упатат прашање што постојано се покренува. Со обучени судии и обвинители од Правото на ЕУ, целокупната доверба во судството може да оди само во нагорна линија.
- Спроведувањето на правото на ЕУ е долгорочен процес. Покренување на постапката по претходно одлучување треба да биде за случаи во кои страните имаат поволен збир на факти, додека од домашниот судија зависи прифаќањето на таквото барање.
- Како што и сега се случува, откако ќе станеме држава членка на ЕУ, можно е да продолжи тензијата помеѓу различни нивоа на судии, на пример, пониски судови кои не се согласуваат со повисоките судови. Пониските судови може да бидат спремни да ја искористат својата дискреција за да покренат постапка по претходно одлучување до СПЕУ со цел да бараат да се отфрли пресуда на повисокиот суд со која не се согласува понискиот суд.
- Вклучување на невладините организации може да биде од корист бидејќи имаат улога во создавањето дискусии во рамките на адвокатските комори, особено преку соработка со судии, академици и други засегнати страни. Може да организираат тркалезни маси со цел да се развие консензус околу потребата од поднесување на барањата за претходно одлучување, како и да вклучат обуки за судски случаи, каде учесниците разговараат за решенија по прашања од нивните сопствени јурисдикции.

БИБЛИОГРАФИЈА:

- CCBE. (2016). Practical Guidance for Advocates appearing before the Court of Justice in appeal proceedings. https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/PD_LUX/PDL_Guides_recommendations/EN_PDL_20161124_Practical-Guidance-for-Advocates-before-the-Court-of-Justice-in-appeal-proceedings.pdf
- Charter of Fundamental Rights of the European Union (2012). OJ L C 326.
- Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2016). OJ C 202.
- Court of Justice of the European Union (2012). Consolidated version of the Rules of Procedure of the Court of Justice of 25 September 2012 OJ L 265, as amended on 18 June 2013 (OJ L 173, 26.6.2013, p. 65), on 19 July 2016 (OJ L 217, 12.8.2016, p. 69), on 9 April 2019 (OJ L 111, 25.4.2019, p. 73) and on 26 November 2019 (OJ L 316, 6.12.2019, p. 103).
- Court of Justice of the European Union (2019). Recommendations to national courts and tribunals in relation to the initiation of preliminary ruling proceedings, OJ C 380.
- Court of Justice of the European Union (2022). Annual Report 2022. The Year in Review. <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2023-04/qd-aq-23-001-en-n.pdf>
- Court of Justice of the European Union. (2016). Case C-237/15 PPU. Minister for Justice and Equality v Francis Lanigan. ECLI:EU:C:2015:474
- Court of Justice of the European Union. (2016). Case C-477/16 PPU. Openbaar Ministerie v. Ruslanas Kovalkovas, ECLI:EU:C:2016:861.

Twelfth International Scientific Conference
SOCIAL CHANGES IN THE GLOBAL WORLD
Faculty of Law, Goce Delcev - Stip

- Krommendijk J. (2020). It Takes Two to Tango: The Preliminary Reference Dance Between the Court of Justice of the European Union and the National Courts, European Papers Vol. 5.
- Lacchi C. (2015). Review by Constitutional Courts of the Obligation of National Courts of Last Instance to Refer a Preliminary Question to the Court of Justice of the EU, German Law Journal No. 6.
- Георгиевски С. (2010). Вовед во Правото на Европската Унија. Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.